

Вплив правотворчості на удосконалення правової системи

Вдосконалення правової системи України, як і будь якої іншої держави, перш за все, пов'язане з ліквідацією суттєвих недоліків, які існують у цій сфері. Слід звернути увагу на відсутність чітких уявлень про стан усього законодавчого масиву, формально діючого в Україні. При цьому слід враховувати, що йдеться не тільки про існування чи відсутність закону з того чи іншого питання, але передусім про його якість, відповідність сьогодишнім умовам.

Безсистемність у законотворчій діяльності пов'язується з відсутністю чіткого уявлення про правову урегульованість тих чи інших суспільних відносин. Останній вказує на основні недоліки у законодавстві, які зводяться до: не своєчасно здійснюється оновлення застарілих законів; не чіткого визначення питань, які повинні бути регульовані законом; нестабільність законодавства, що перешкоджає ефективності правового регулювання.

На сучасному етапі дослідження даних питань знаходить місце у наукових доробках таких українських правознавців, як С. Бобровник, Ж. Дзейко, Т. Данильченко, Є. Євграфова, Н. Железняк, В. Журавського, О. Зайчука, А. Колодія, Г. Мурашина, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, О. Скакун, В. Стретовича, В. Шаповала, Ю. Шемшученка, С. Шевчука, Ющика та ін.; а також російських дослідників, серед яких: І. Бачило, М. Баймуратов, С. Дробязко, В. Кудрявцев, А. Малько, М. Марченко, В. Нерсисянц, Ю. Тихомиров та ін. Вказані правники зосереджують значну увагу на дослідженні таких аспектів правотворчості, як: соціальні аспекти правотворення, принципи та види правотворчості, нормотворча діяльність та проблеми систематизації законодавства, законотворчість та законодавча техніка, етична культура юристів, правотворчість як ефективний засіб міжнародно-правового регулювання тощо.

В. Стретович зазначає, що у зв'язку з проведенням радикальних соціально-економічних реформ з метою подолання системної кризи в Україні, загальна логіка розвитку системи законодавства полягає у наступному: а) в оперативному реагуванні на всі зміни сфер та предметів правового регулювання; б) у створенні доцільних концептуальних моделей розвитку національного законодавства з паралельною оцінкою результатів їх впровадження; в) у постійному соціально-правовому моніторингу (відслідковуванні) застосування чинних правових актів та юридичних процедур [7, с. 3-6].

Головним недоліком існуючої правової практики є те, що досить часто конкретизуючі нормативні акти «запізнаються», дозволяючи тим самим не діяти закону або даючи підстави для його хибного тлумачення. В літературі пропонуються такі способи вирішення цієї проблеми: 1) відмовитися від практики уведення в дію закону одразу після його прийняття, що абсолютно не прийнятно для законів непрямої дії; 2) вирішення цієї проблеми сприятиме впровадженню до правової системи вимоги безпосередньої дії приписів закону [4, с. 177-179].

Як справедливо зауважує С. Алексєєв, у правотворчості знаходить концентрований, кінцевий вираз дві основні складові процесу правотворення – об'єктивно обумовлені потреби соціального життя, з однієї сторони, і активна творча діяльність компетентних органів по розробці і включенню тих чи інших норм до діючої правової системи – з іншої [1, с. 309].

Основні риси поширеної сьогодні концепції ефективності юридичних норм зводиться до наступного: по-перше, вимір ефективності пов'язаний з встановленням того, наскільки юридичні норми забезпечують здійснення цілей, поставлених владою; по-друге, основним мірилом (масштабом оцінки) ефективності правової норми є та мета, заради якої створювалася норма.

Окрім об'єктивних факторів, що впливають на правову систему ззовні, слід враховувати фактори її власного внутрішнього розвитку. В них знаходять своє вираження властиві

правовій системі принципи побудови і функціонування, внутрішні системні зв'язки та залежності.

У контексті впливу правотворчості на удосконалення правової системи України суттєве значення мають і фактори духовної культури. Р. Давид з цього приводу підкреслював: «Норми права можуть змінюватися розчерком пера законодавця. Але в них чимало таких елементів, які не можуть бути свавільно змінені, оскільки вони тісно пов'язані з нашою цивілізацією і нашим напрямом думок. Законодавець не може впливати на ці елементи, точно так як на нашу мову і манеру міркувати» [5, с. 39].

Доречно звернути увагу на прояв суб'єктивного фактору у правотворчості – це культура, рівень знань, повага о права осіб, які залучені до правотворчої роботи.

Першим елементним показником, що характеризує правову культуру осіб, які здійснюють правозастосовчу діяльність, є рівень правових знань. Враховуючи значення правозастосовчої діяльності як особливої форми реалізації права, справедливо ставляться більш високі вимоги стосовно правової культури цих осіб. У першу чергу ці вимоги стосуються саме рівня і глибини правових знань. Це цілком виправдано, оскільки правозастосовні органи та їх посадові особи покликані, з однієї сторони, забезпечити законність і правопорядок у суспільстві, а з іншої сторони, зобов'язані самі в процесі здійснення своїх повноважень неухильно слідувати приписам юридичних норм, що регулюють їх діяльність [2, с. 14].

Зміст поняття «правові знання» не зводиться лише до знання текстів законів і підзаконних нормативних актів.

Уявляється, що цей мінімум повинен включати в себе наступні складові:

1) знання принципів права. Мова у даному випадку повинна йти про знання як загальноправових, так і галузевих принципів права, які визначають основні напрями правової політики держави, а тому можуть розглядатися в якості основи усіх правових норм.;

2) знання «робочих» норм. Однак з врахуванням різноманітних причин знання всього діючого нормативно-правового масиву є неможливим. Саме тому для правозастосовчого суб'єкта необхідним, перш за все, є знання тих норм, які регламентують повсякденну діяльність, з якими він постійно має справу в процесі її здійснення;

3) знання системи і структури чинного законодавства, що дозволяє: по-перше, якнайшвидше віднаходити в правовому масиві норми, що відносяться до конкретної ситуації, випадку, епізоду; по-друге, провести аналіз цих норм, вирішити можливі колізії правових приписів і забезпечити їх правильне застосування; по-третє, у випадку прогалин у чинному законодавстві заповнити ці прогалини [3, с. 241 – 242].

Відсутність необхідних правових знань чи їх низький рівень часто виступають причиною правозастосовчих помилок. Однак і належний рівень цих знань не завжди слугує гарантом дотримання законності. У даному аспекті мається на увазі повага до права з боку осіб, які його застосовують. Неприпустимим має бути ігнорування соціальної цінності і значимості права в системі нормативних регуляторів суспільних відносин.

В. Сальникова відмічає, що поважливе ставлення до права проявляється у різноманітних сферах правової діяльності: в сфері правотворчості воно знаходить вираз в узгодженні тих, що розробляються правових норм з реальними умовами життя суспільства, в сфері реалізації права – у добровільному підкоренні фактичної поведінки учасників суспільних відносин нормам, принципам та ідеям права [6, с. 215].

Повагу до права можна розглядати і як фактор, який виключає професійну недбалість посадової особи правозастосовного органу, його байдуже ставлення до соціального і результатів своєї діяльності. Посадові особи правозастосовних органів повинні чітко для себе уявляти, що за кожним правозастосовчим актом стоїть конкретна людина, її права та законні інтереси.

Таким чином, якщо держава та її органи свою діяльність орієнтуватимуть на захист і охорону прав людини відповідно до положення ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», це становитиме наріжний фактор ефективної правотворчої діяльності та сприятиме удосконаленню правової системи.

Список літератури:

1. Алексеев С. С. Общая теория права: Курс лекций : В 2-х томах / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – Т. 1. – 359 с.
2. Ершова Л. А. Правовая культура должностных лиц и пути ее формирования : [автореф. дисс... канд. юрид. наук] / Л. А. Ершова. – М., 1991. – 16 с.
3. Кудрявцев В. Н. Право как элемент культуры / В. Н. Кудрявцев // Право и власть / [Под общ. ред. М. П. Вышинского]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 235 – 242.
4. Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій : міждисциплінарний аналіз : [монографія] / Панов М. І., Данильян О. Г., Максимов С. І. та ін.; [за заг. ред. М.І. Панова та О.Г. Данильяна]. – Х. : Право, 2004. – 360 с.
5. Рене Давид. Основные правовые системы современности / Давид Рене. – М. : Прогресс, 1988. – 496 с.
6. Сальников В. П. Правовая культура личности как целевая установка юридического всеобуча В. П. Сальников // Актуальные проблемы юридического всеобуча в условиях формирования социалистического правового государства : [Межвуз. сб-к статей] / [Под ред. И. А. Королева]. – М., 1990. – С. 214 – 220.
7. Стретович В. Правова система України: загальна характеристика сучасного етапу формування / В. Стретович // Право України. – 1998. – № 2. – С. 3-6.